

LARS TOBISSON:

Högervinden i och utanför Norden

De senaste tio åren präglas av frammarsch för de nordiska moderata partierna vilket senast visade sig i det danska valet i januari. I de stora länderna på kontinenten har motsvarande partier länge dominerat bland de icke-socialistiska partierna. När den ekonomiska tillväxten räckte till både en utbyggnad av den offentliga sektorn och en viss ökning av utrymmet för privat konsumtion kunde socialdemokratiska partier dominera. Men nu krävs det borgerliga partier med en marknadsliberal grundsyn för att vända utvecklingen. Det är därför svårt att tro att de svenska socialdemokraterna skall kunna undgå alla sina nordvästeuropeiska broderpartiers öde att hamna under 40%.

Riksdagsman Lars Tobisson är fil dr i statskunskap och 1:e vice ordförande i moderata samlingspartiet.

Det mest framträdande draget i Nordens politiska utveckling under de senaste tio åren är de moderata partiernas frammarsch till en dominerande position på den borgerliga sidan. Denna förskjutning har sammanfallit i tiden med den högervind som allmänt blåst i de västliga industriländerna. Men de nordiska moderatpartiernas framryckning har varit så markerad att vi närmast oss förhållandena i de stora länderna på kontinenten, där våra motsvarigheter sedan länge dominerat bland de icke-socialistiska partierna.

Island får kanske betecknas som ett undantag i den nordiska kretsen i den meningen att partiförhållandena även tidigare anslutit till det kontinentala mönstret. *Självständighetspartiet* har länge varit det största i landet, och efter en inre svaghetsperiod för några år sedan är partiet åter på väg framåt.

Högervågen i övriga Norden började först rulla i Norge. Efter tillbakagången i samband med folkomröstningen om EG i 1970-talets början växte *høyre* vid varje val fram till storsegern 1981 med över 31 procent av rösterna. Partiet är i dag en bred borgerlig gruppering som särskilt i de större städerna gränsar direkt till arbeiderpartiet, medan de båda kvarvarande mellanpartierna ligger under 10 procent och tillvaratar vissa speciella intressen.

Det kommer för många som en överraskning att Finland sedan länge är mer pålitligt borgerligt än de skandinaviska länderna. På den icke-socialistiska sidan har *nationella samlingspartiet* under senare år ryckt ifrån sin tidigare jämstarka konkurrent centerpartiet. Inför riksdagsvalet för knappt ett år sedan tydde opini-

onsundersökningarna på att samlingspartiet t o m kunde nå fram i jämbredd med socialdemokraterna. Det blev inte så, men det förhållandet att partiet länge stått utanför regeringen får inte dölja att det storleksmässigt väl kan jämföras med sina broderpartier i angränsande länder.

Den svenska utvecklingen är naturligtvis väl känd men inte desto mindre anmärkningsvärd. Från ett opinionsläge kring 10 procent i början av 1970-talet har vi moderater stadigt marscherat fram till 23,6 procent i 1982 års riksdagsval. Opinionsmätningarna därefter tyder på en fortsatt framgång till uppåt 30 procent. Även sedan den socialistiska röstmajoriteten förbytts i en borgerlig opinionsövertaget, är vi därmed större än de övriga icke-socialistiska partierna tillsammans.

I det nordiska partisamarbetet betraktades länge *det konservativa folkeparti* som något av den fattiga kusinen från landet. Det var som regel ungefär hälften så stort som vi övriga och hade stora svårigheter att hävda sig i partisplittringens Danmark. Inte många tillmätte regeringen Schlüter någon ljus framtid, när den bildades i september 1982. Men dess hårda åtstramningspolitik mot den ekonomiska krisen har blivit en stor framgång, och det nyligen avhållna folketingsvalet medförde en närmast exemplös förstärkning av Schlüters eget parti med närmare 10 procentenheter till en nivå i närheten av det moderata valresultatet i Sverige 1982.

Bredden och styrkan i de nordiska moderatpartiernas frammarsch blir extra tydlig, därför att den som regel startade från en position, där man var ett av

många storleksmässigt jämförbara borgerliga partier. I Sverige turades de tre partierna om att vara störst och minst. Moderaterna var fram till 1973 års val det minsta borgerliga partiet i riksdagen, och ännu vid en Sifo-mätning våren 1979, under Ullstens korta glansperiod, hamnade vi i samma jumboposition.

Internationell tendens

Den positiva utvecklingen under särskilt de senaste åren bör dock ses i perspektivet av den högervind som samtidigt blåst ute i stora världen. Sitt första tydliga utslag fick denna nya fläkt i det brittiska valet 1979, då Margaret Thatcher fick majoritet för ett program, som markant avvek från den dittills under efterkrigstiden förda statsinterventionistiska politiken på keynesiansk grund. De brittiska väljarna visade sin uppskattning av hennes kursomläggning, när det konservativa partiet förra sommaren vann sin jordskredsseger över en splittrad och rådlös opposition.

I Tyskland har nu den politiska ledningen gått över till kristdemokraterna, som i och för sig länge varit den största politiska grupperingen i landet. Avgörande för scenförändringen blev visserligen fridemokraternas uppbrott från koalitionen med socialdemokraterna, men detta var på sitt sätt tidstypiskt. Trots sina liberala traditioner hade de i en tid av ekonomisk tillväxt kunnat samarbeta med ett socialistiskt parti, vilket underlättades av att detta leddes av den högerbetonade Helmut Schmidt. Men när den ekonomiska krisen aktualiserade kravet på en återgång till marknadsekonomin, blev det för partiets överlevnad nödvän-

dig att byta sida. CDU/CSU har även efter den stora valsegern för ett år sedan fått höga opinionssiffror, medan förvirringen är stor på den socialdemokratiska sidan beträffande uppträdandet i framtiden, inte minst gentemot de gröna.

I det österrikiska valet för ett år sedan förlorade socialdemokraterna sin dominerande ställning men kunde med hjälp av det liberala frihetspartiet åstadkomma en fortsatt regeringsmajoritet av tidigare tysk modell. Även här hade en högerinriktad partiledare och statsminister i form av Bruno Kreisky verkat fördröjande på utvecklingen. Men opinionsundersökningarna visar nu på en ytterligare förstärkt ställning för det österrikiska folkpartiet, som från början varit det ledande inom det moderata partisamarbetet i den europeiska demokratiska unionen (EDU).

Valvinden i Sydeuropa har under senare år snarast blåst åt vänster. Men genomgående etablerar sig EDU-partier som de dominerande på den borgerliga sidan. Så håller i Frankrike det tidigare gaullistpartiet RPR under Jacques Chirac på att arbeta sig fram till en ledande ställning inom den opposition som nu har en klar övervikt i opinionen. I andra delar av världen som i Japan, Australien och Nya Zeeland dominerar konservativa partier på den borgerliga sidan. Och i USA slutligen är valet av Ronald Reagan till president och hans popularitet tydliga tecken på den uppskattning som den nya högern röner från väljarna.

Det är påfallande att efter de senaste valen de stora demokratierna styrs av ideologiskt likasinnade ledare som Reagan, Thatcher, Kohl och Nakasone. Trots att Mitterrand är socialist kan han

nästan fogas till skaran efter omläggningen av den ekonomiska politiken i åtstramande riktning och med hänsyn till den säkerhetspolitiska linje Frankrike företräder.

Var finns mitten?

Motsvarigheter till centerpartiet finns egentligen bara i Sveriges omedelbara närhet. Sådana partier förekommer i Norge och Finland, men redan i Danmark blir det svårt att sätta likhetstecken med venstre. Utanför Norden hör som regel landsbygdsbefolkningen hemma i de konservativa eller kristdemokratiska partierna. Man får gå ända till Australien för att finna ett särskilt landsbygdsparti, men det har under en följd av år närmast varit en underavdelning till det dominerande liberalkonservativa partiet.

Folkpartiet har då en större familjekrets. Men dessa partier har i allmänhet förlorat i styrka under senare år. I Norge finns det knappast längre något liberalt parti vid sidan av höyre, och i Finland gick det nyligen upp i centerpartiet. Radikale venstre i Danmark lever fortfarande kvar som vågmästarparti på femprocentnivån, och något av samma roll spelar fridemokraterna i Tyskland.

De liberala partier som gått framåt under senare år har betecknande nog följt en högerliberal kurs. Detta gäller tex i Nederländerna, Belgien och Schweiz, där de liberala partierna snarast ligger till höger om kristdemokraterna och därmed i sina länder spelar rollen av flygelpartier. Folkpartiets återhämtning i Sverige kan på samma sätt härledas till bytet av Ola Ullsten mot Bengt Westerberg, vil-

ket bekräftar den återgång till marknads-
ekonomin som beslöts vid landsmötet i
början av 1983.

Den socialdemokratiska modellens kris

Den tendens som kan urskiljas ur alla
dessa exempel kan ges en rimlig sam-
manhållen förklaring. Socialdemokratis-
ka partier kunde dominera scenen så
länge det fanns en ekonomisk tillväxt
som räckte till både en utbyggnad av den
offentliga sektorn och en viss ökning av
utrymmet för privat konsumtion. Men
när de offentliga utgifternas andel av
bruttonationalprodukten steg och till-
växten mycket som en följd därav avtog,
tog den automatiska expansionen i stat
och kommun i anspråk mer än hela pro-
duktionsökningen.

Fångna i sin ideologi försöker social-
demokraterna möta de krisfenomen som
då uppträder med mer av samma slags
åtgärder som en gång framkallade dem.
De rekommenderar mer av statsingri-
panden och skattehöjningar, trots att
drivkrafterna i ekonomin redan håller på
att strypas och människorna våndas allt-
mer över ofriheten i sin personliga tillva-
ro. Exemplet från framför allt Storbri-
tannien, Nederländerna, Belgien och nu
senast Danmark visar att det endast är
borgerliga partier med en marknadli-
beral grundsyn som förmår att vända ut-
vecklingen till sunda banor igen.

Den socialdemokratiska utvecklings-
modellens kris har förändrat förhållan-
dena och uppträdandet på den borgerliga
sidan. Så länge den offentliga expan-
sionspolitiken fungerade, var det social-
demokraterna som angav tonen. Detta
gällde i ett tvåpartisystem som Storbri-

tanniens, där det konservativa partiet
ännu under Heath stod för en patriarka-
lisk samförståndspolitik med stor för-
dragsamhet mot offentliga utgiftsökning-
ar, skattehöjningar och statsingripanden
på snart sagt alla områden. I det svenska
flerpartisystemet tävlade centern och
folkpartiet om att ligga närmast socialde-
mokraterna för att vara till hands för
missnöjda marginalväljare. Även det då-
varande högerpartiet kunde under 1960-
talet visa liknande böjelser, t ex i skatte-
politiken. Man ifrågasatte på den borger-
liga sidan inte politikens inriktning men
hade möjligen avvikande uppfattningar
om detaljer eller takten i förändringen.

Denna strategi dömde emellertid de
borgerliga partierna till nära nog evig op-
position, eftersom socialdemokraterna
normalt måste betraktas som skickligast
på att driva socialdemokratisk politik. I
dagens läge råder andra förutsättningar.
När socialdemokratiska väljare blir
missnöjda över att den politik de röstat
på inte räcker till, söker de sig inte till
någon som lovar att göra samma sak fast
på ett litet annat sätt. De går till ett parti,
som står för ett klart utmejslat alternativ.

Återigen kan denna förändring iaktas
även i tvåpartisystem, där det tidigare
närmast ansågs ofrånkomligt att de båda
partierna måste ligga nära varandra för
att tävla om väljarna i mitten. I USA har
det på de båda plattformspartierna över-
lagrats en tydlig ideologisk motsättning
mellan konservativa och radikala, där de
förra är mest företrädade hos republika-
nerna. Margaret Thatcher visade i Storbri-
tannien att det går att bli återvald på
ett kompromisslöst marknadsekon-
omiskt program.

Fortsätter Norden åt höger?

Som tidigare nämnts framträdde nyorienteringen i Norden tidigast i Norge. Det har efter det norska kommunalvalet i höstas spekulerats om att "höyrebølgen" nu skulle vara bruten. Bakslaget behöver emellertid inte vara mer än tillfälligt. Det illustrerar de svårigheter ett högerparti i en koalitionsregering har med att förklara de kompromisser man tvingas göra. Detta problem kan tom vara större i en situation, där man själv är starkare än de övriga, eftersom gemene man då tycker att man lätt borde kunna rösta ned de andra. Dessutom torde höyrebølgen ha underskattat det hot från höger som framstegspartiet representerar med sin förledande blandning av renodlat marknadstänkande och ansvarslös populism.

Även i Finland kan man kanske tala om ett brott i utvecklingen i så måtto att den väntade valframgången förra året i stort sett uteblev. Förklaringen kan ligga i de speciella förhållanden som råder i Finland, där minoritetsskyddet i grundlagen tvingar fram breda regeringar över blockgränsen. Samlingspartiet har i sin ambition att komma med i regeringen tidvis förefallit att väl mycket suddat ut sin egen profil. Samtidigt har det nämnda minoritetsskyddet medfört, att det statsfinansiella förfallet inte framskridit lika långt som i andra icke oljeproducerande välfärdsländer, varför de ideologiska motsättningarna inte har blivit lika tillspetsade som tex i Sverige.

Danmark passar däremot perfekt in i det angivna mönstret. Valutgången nyligen visar att det tog tio år att få bukt med det destruktiva missnöjesparti som Glistrup gavs utrymme för, när den borgerliga

trepartiregeringen runt 1970 misslyckades med att avvika från den socialdemokratiska färdriktningen. Trots den bestående partisplittringen såväl i som än mer utanför folketinget står nu i Danmark mot varandra två dominerande partier på var sin sida om den grundläggande ideologiska skiljelinjen.

Olof Palmes återkomst till statsministerposten i Sverige 1982 kan synas gå på tvärs mot den här beskrivna utvecklingen. Men där finns speciella orsaksfaktorer. Förutom att det i svåra tider alltid finns en underliggande tendens mot sittande regeringar, hade de borgerliga regeringsåren i alldeles ovanligt hög grad utmärkts av inbördes splittring och mistro. De borgerliga partierna i Norge och Danmark hade fö brottats med liknande svårigheter, när de ungefär tio år tidigare gjorde sina första försök att regera efter långa perioder i opposition. Dessutom lyckades de svenska socialdemokraterna 1982 förmå väljarna att gå baklänges in i framtiden. De spelade på gamla klasskänslor och lyckades skjuta undan mera omedelbara framtidshot som fondsocialism och skattehöjningar. Men därmed bäddade de naturligtvis också för svårigheter när de väl uppnått regeringsmakten.

Från (s) till (m)

Moderata samlingspartiet i Sverige ansluter sig så till vida till den internationella tendensen att vi nu är det dominerande partiet inom vad opinionsmätningarna anger som en borgerlig majoritet. Ett tidstypiskt fenomen är också den nya väljarström som kan iaktas från socialdemokraterna direkt till moderaterna.

Det är inte högutbildade offentliga tjänstemän med goda inkomster som i första hand kommer till oss utan snarare yngre arbetare och lägre tjänstemän, framför allt i de större tätorterna. Här finns en klar parallell till de många yrkesarbetarnas uppslutning bakom Reagan i USA, till det förhållandet att de konservativa blev det största arbetarpartiet i det senaste brittiska valet och att Helmut Kohl hävdade sig särskilt väl i arbetslöshetsdistrikten i Ruhr-området.

Sverige är numera det enda nordiska

land, där socialdemokraterna är mer än tio procentenheter större än det ledande borgerliga partiet. Det beror inte på att vi moderater är särskilt svaga utan på att socialdemokraterna här bäst lyckats försvara sina ställningar. Det är dock svårt att finna skäl för att de svenska socialdemokraterna i längden skall kunna undvika att i likhet med alla sina broderpartier i Nordvästeuropa hamna under 40 procent. Om mönstret från andra länder står sig, blir det då vi moderater som får ta emot de flyktande skarorna.